

4

ירושלים כבירת ישראל



ירושלים שלי

תכנית לכבוד שנת ירושלים



בארי BE'ERI

מכון SHALOM HARTMAN
שלום הרטמן INSTITUTE

מוסדות המדינה שבירושלים - רצף וחידוש

בעקבות הכרזתה של ירושלים כבירת ישראל הוחלט להעביר אליה בהדרגה את מוסדותיה המרכזיים של המדינה, שאז עוד היו מצויים ברובם המכריע בתל אביב. ירושלים אמנם היא עיר עתיקה וחשובה מאין כמותה לזיכרון ההיסטורי והדתי של עמנו (וכמו כן של דתות ועמים אחרים), ואולם מדינת ישראל הינה מדינה צעירת ימים, המושתתת על עקרונות דמוקרטיים מודרניים. לפיכך היה צורך בייסודם של מוסדות חדשים, שימשו את המדינה החדשה. אין דומה לירושלים בירתה של מדינת ישראל בימינו לירושלים כעירו של דויד המלך או העיר שבה שכן בית המקדש בימים עברו. בירתה של ישראל הדמוקרטית המודרנית צריכה מוסדות עדכניים ומתאימים לתקופתנו. ואולם, כפי שנראה בשיעור זה, מוסדות אלה מושתתים גם על ערכים מרכזיים בתרבות היהודית העתיקה לאורך הדורות.

במערך שיעור זה לא נתמקד בכל המוסדות המדיניים הרבים אשר בעיר ירושלים הבירה (כגון: בית הנשיא, קריית הממשלה, האוניברסיטה העברית, מוזיאון ישראל, אולם בנייני האומה) אלא בשלושה אתרים מרכזיים בלבד: **הכנסת, הר הצל ובית המשפט העליון.**

א. הכנסת - "משכן האחדות והמחלוקת"

כנסת ישראל

בימים הראשונים להקמתה של מדינת ישראל התלבטו מנהיגי המדינה הצעירה מה יהיה שמו של בית הנבחרים במדינת ישראל. בסופו של דבר התקבלה הצעתו של ד"ר זרח ורהפטיג, ולפיה תיקרא האסיפה המכוננת בשם 'כנסת'. כך נימק ורהפטיג את הצעתו:

[נראית] לי הזיקה [בין אסיפת הנבחרים] לתפקידיה ושמה של הכנסת הגדולה, מוסד שעדיין שוכן בערפילי מסתורין, אולם שבעיקרו היה מוסד הנהגתי-הנהלתי, שהיה אחראי לכלל עניני השלטון של שבי ציון. [...]

אני מחפש בכל דרכינו ובכל חידוש חיינו המדיניים קשר עם המסורת שלנו, כי אנו מחדשים ומחיים מדינה עתיקת ימים. הפרלמנט הראשון אחרי שיבת ציון הראשונה היתה הכנסת הגדולה, מספר חברי הכנסת הגדולה היה 120.

זרח ורהפטיג, חוקה לישראל דת ומדינה, עמ' 94-95



הכנסת כבית המחוקקים הישראלי

הכנסת הוא בית המחוקקים של מדינת ישראל. בה נידונות ומוכרעות החלטותיה המדיניות של ישראל בשיטת הצבעת הרוב. כינוס המושב הראשון של הכנסת התקיים בירושלים, בט"ו בשבט תש"ט (14 בפברואר 1949). לאחר מכן, עקב היעדר תנאים מתאימים בירושלים, כינסה הכנסת זמנית את ישיבותיה באתרים שונים בתל אביב (מוזיאון תל אביב, בניין קולנוע "קסם" ומלון "סן-רמו"). ב-26 בדצמבר 1949 שבה הכנסת לירושלים. תחילה קיימה את ישיבותיה בבניין הסוכנות היהודית, והחל מה-13 במרץ ישבה בבית פרומין שבמרכז העיר. בשנת 1949 הוחלט על הקמת משכן הכנסת כחלק מקריית הממשלה בבבעת רם. הבנייה מומנה מסכום של 1.25 מיליון לירות שטרלינה שהוריש הברון ה"ימס דה רוטשילד. אבן הפינה הונחה ב-14 באוקטובר 1958 במעמד נשיא המדינה יצחק בן-צבי, ואלמנתו של התורם, הברונית רוטשילד. הבניין נחנך ב-30 באוגוסט 1966. הכנסת קרויה על שם "הכנסת הגדולה" - אספת זקני העם בתקופה הפרסית בארץ ישראל (החל מן המאה רביעית לפני הספירה), וגם מספר החברים בה כיום (120). מבוסס על הרכבה של הכנסה הקדומה.



1. כיצד נימק זרח ורהפטיג את הצעתו לקרוא לבית הנבחרים העברי "כנסת"? מדוע חשוב היה לו לקרוא בשם זה לבית הנבחרים הישראלי?
2. מדוע חשוב היה לזרח ורהפטיג כי מספר חברי הכנסת יהיה 120? מה לדעתו הדבר מבטא?



הכנסת - משכן המחלוקת

במשכן הכנסת בירושלים מוכרעות החלטותיה החשובות של מדינת ישראל. בכנסת נערכים דיונים בנוגע לכל הסוגיות הדורשות את הכרעתם של חברי הכנסת. חברי הכנסת, כידוע, באים ממפלגות שונות, המייצגות זהויות ועמדות שונות בחברה הישראלית (ימין-שמאל, דתיים-חילוניים, יהודים-ערבים, עדות שונות). מטרתה של הכנסת היא לאפשר בתוכה דיון שבו יושמעו כל העמדות השונות הקשורות לנושא הדיון, עד לקבלת החלטה על פי הצבעת הרוב. כלומר, במליאת הכנסת מתקיימת **תרבות של מחלוקת** וויכוח באשר לשאלות הנוגעות לגורלה והתנהלותה של מדינת ישראל.

עקרון תרבות המחלוקת הוא עתיק יומין בתרבות היהודית. בימיהם של הלל ושמאי הוא התאפשר בתוך דיוני בית המדרש, ובימינו במדינת ישראל הוא מתאפשר בתוך דיוניה של כנסת ישראל.

בישיבה מיוחדת שהתקיימה במשכן הכנסת לציון ארבע שנים לרצח ראש הממשלה יצחק רבין נשא ח"כ דאז **ראובן ריבלין** (לימים נשיא מדינת ישראל) את הדברים הבאים:

אם לא נוכל לחיות זה לצד זה, אם לא יוכלו דתיים וחילוניים לכבד אלו את אלו, אם לא יוכלו אשכנזים וספרדים לחיות כאחים אלו לאלו, אם לא יוכלו שמאלנים וימניים להאמין אלו בכנותם של אלו - סופנו שנטיב עצמנו בים השנאה. ... כל מחלוקת, ולו הקשה, הכואבת, והנוקבת ביותר, תידון, תלובן, ובסופו של דבר תוכרע, אפילו לדורות, רק כאן, באולם זה שבו אנו יושבים עתה, ורק ברוב קולות.

... הדרך איננה בסתימת פיות או בציד מכשפות, אלא בוויכוח ציבורי פתוח וחופשי - נוקב, כואב, אפילו בוטה - מתוך הכרה הדדית ובסיסית בשותפות הגורל הקושרת את כולנו זה לזה, לטוב ולרע.

הדרך איננה בהתנכלות לחופש הביטוי או לחירות המחשבה; הדרך אף איננה בהצרת צעדיהם של בעלי דעות קיצוניות, מרגיזות או מעוררות שאט-נפש, כל עוד מכבדים אלו את כללי המשחק הדמוקרטי.



ראובן ריבלין, דיון במליאת הכנסת, 21.10.1999

1. מהי תרבות המחלוקת שצריכה להתקיים בכנסת ישראל על פי דברי ראובן ריבלין? כיצד היא צריכה להתנהל?
2. מדוע לדעתכם חשוב היה לראובן ריבלין להדגיש את תרבות המחלוקת דווקא ביום ציון רצח ראש הממשלה יצחק רבין?
3. מה צריך לעשות לדעתכם כדי שתרבות המחלוקת תתקיים בחברה הישראלית? מה יכול לפגוע בה? הביאו דוגמה.

תרבות המחלוקת

תרבות המחלוקת היא ערך רב חשיבות ועתיק יומין במסורת היהודית. בבית המדרש בהנהגת הלל ושמאי, ששכן אף הוא בירושלים (סמוך לבית המקדש, במאה ה-1 לספירה), נדרשו החכמים חברי הסנהדרין להכריע בסוגיות משפטיות גורליות. הכרעות אלו התבצעו דרך הכרעת רוב. העיקרון שאותו הוביל הלל הנשיא היה זה המאפשר את תרבות המחלוקת. ראייה לכך ניתן למצוא במקור הבא מן התלמוד:

אמר ר' אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול [=הד] ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו ושונים דבריהן ודברי בית שמאי ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

תלמוד בבלי, מסכת עירובין, דף יג, עמוד ב



1. הסבירו כיצד מדגיש הקטע מן התלמוד את תרבות המחלוקת של הלל ושמאי. מה כוונתה של "בת הקול" באומרה: "אלו ואלו דברי אלהים חיים"?
2. כיצד משמרת התנהלותם של בית הלל את תרבות המחלוקת? מדוע "בת הקול" מכריעה לטובתם בענייני הלכה?





1. מהו הדבר המשותף לכל האתרים המצויים בהר הרצל? בתשובתם, היעזרו במושג שבצד הדף.
2. אילו ערכים שונים מונצחים באתרי זיכרון אלה?
3. מהם הערכים שמדגישה תפילת ה"זיכרון"?

הר הרצל

הר הרצל, המכונה גם "הר הזיכרון", שוכן במערב ירושלים ומשמש בחלקו כבית הקברות הלאומי של מדינת ישראל. על ההר נמצא **בית הקברות הצבאי הראשי** של המדינה וכן **חלקת הדולי האומה** שבה קבורים מנהיגי המדינה והציונות (כגון בנימין זאב הרצל, שהובא לקבורה בהר בשנת 1959). בכניסה אל ההר נמצא **מוזיאון הרצל**, ובו עתיד לקום היכל זיכרון לאומי אשר ינציח את הנופלים בהגנה על הארץ. מצדו המערבי של ההר מצוי **מוזיאון "יד ושם"** להנצחת זכר השואה, אשר נחנך בשנת 1953. בפאתו המזרחית של ההר מצוי **אתר ההנצחה לזכר יהודי אתיופיה שנספו בדרכם לישראל**, אשר נחנך בשנת 2007.

הר הרצל מעלה על נס את הצורך בזיכרון לאומי היסטורי משותף, אשר בו טמונים **הערכים המאחדים** את רובה של החברה הישראלית, ומקנים לה משמעות וכיוון בשנות צמיחתה והתפתחותה. העובדה שהר שלם בבירה מוקדש ל**זיכרון הלאומי** אינה מובנת מאליה, ומסמלת את החשיבות הרבה שנודע לזיכרון בחברתנו. במקרה זה, המדובר לרוב בזיכרונות קשים ומרים, של מותם טרם עת של חיילים בשדה הקרב, אזרחים בפעולות איבה, יהודים תחת אימי השואה באירופה ואף בצפון אפריקה, ועולים מאתיופיה אשר מצאו את מותם במהלך מסעם הרגלי המפרך לארץ ישראל.

זיכרונות קשים אלו ממחישים את הקורבן והכאב שאנו כחברה נאלצנו, ועדיין נאלצים, לשלם ולחיות בעבור קיומו של העם וקיומה של המדינה. באמצעות ההנצחה הלאומית ניתנת גם רשת של אחווה ותמיכה לכל מעגלי המשפחות השכולות, אשר חסרונם של יקיריהם עדיין מורגש בחייהם.

ב. הר הרצל - "הר הזיכרון"

תפילת יזכור

תפילת "זכור", הנקראת בטקסי הזיכרון לחללי מערכות ישראל, מבטאת את ערכי הזיכרון המשותף:

יִזְכֹּר עִם יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנָיו וּבְנוֹתָיו,
הַנָּאֲמָנִים וְהָאֲמִיצִים, חִלֵּי צָבָא-הַגָּנָה לְיִשְׂרָאֵל,
וְכָל לוחָמֵי הַמַּחְתָּרוֹת וְחַטִּיבוֹת הַלּוֹחָמִים
בְּמַעֲרְכוֹת הָעֵם, וְכָל אֲנָשֵׁי קְהִילַת הַמוֹדִיעִין
וְהַבְּטָחוֹן וְאֲנָשֵׁי הַמְּשֻׁטָּרָה אֲשֶׁר חָרְפוּ נַפְשָׁם
בְּמַלְחָמָה עַל תְּקוּמַת יִשְׂרָאֵל,
וְכָל אֵלֶּה שֶׁנִּרְצְחוּ בְּאֶרֶץ וּמְחוּצָה לָהּ
בְּיַד מְרַצְחִים מְאָרְגָנִי הַטְּרוֹר.
יִזְכֹּר יִשְׂרָאֵל וְיִתְפַּרֵּךְ בְּזַרְעוֹ וְיֵאָבֵל עַל זֵיו הָעֲלוּמִים
וְחִמְדַּת הַגְּבוּרָה וְקִדְשַׁת הַרְצוֹן וּמְסִירוֹת הַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר נִסְפוּ בְּמַעֲרָכָה הַכְּבֵדָה.
יְהִי חִלֵּי מַעֲרְכוֹת יִשְׂרָאֵל עֲטוּרֵי הַנֶּצְחוֹן
חַתוּמִּים בְּלֵב יִשְׂרָאֵל לְדוֹר דוֹר.



אתר ההנצחה לזכר יהודי אתיופיה שנספו בדרכם לישראל למעלה משמאל: בית העלמין הצבאי,



בנימין זאב (תיאודור) הרצל

לא רק זיכרונות קשים ומרים מונצחים בהר הזיכרון הלאומי של מדינת ישראל. חלקת גדולי האומה מעלה על נס את זכר אותם אנשים שבמפעל חייהם תרמו באופן מכריע להקמתה ולקיומה של מדינתנו (כגון בנימין זאב הרצל, זאב ז'בוטינסקי, לוי אשכול, יצחק רבין). הזיכרון מופנה לא רק אל אנשים אלו כאנשים פרטיים אשר תרמו רבות למדינה, אלא גם אל אותם ערכים שהאמינו בהם והובילו את פועלם.

ההר עצמו קרוי על שמו של "חוזה המדינה", בנימין זאב (תיאודור) הרצל (1860-1904). הרצל נקבר בטקס ממלכתי בשנת 1959 בחלקה מיוחדת בהר. כאמור, קבר הרצל מסמל לא רק את מפעל חייו הפרטיים של הרצל עצמו אלא גם את חזונו וערכיו.

בנוגע לאלו ניתן לצטט את דבריו של הרצל מתוך ספרו "מדינת היהודים":

אין בן אנוש עשיר או בעל עוצמה היכול להעתיק עם שלם ממקום למקום. רק רעיון יכול לעשות זאת. לרעיון המדינה ודאי יש עוצמה כזאת, היהודים חלמו חלום זה משך הגלות הארוכה. הסיסמא עתיקת היומין שלנו היא 'לשנה הבאה בירושלים'. עכשיו עלינו להראות שחלום רחוק זה יתורגם לרעיון בהיר ומזהיר.

הרצל, מדינת היהודים, 1896

רעיון "בהיר ומזהיר" זה של הרצל התגשם באופן שאיש לא צפה בזמנו, ואכן קמה והייתה לבסוף אותה "מדינת יהודים" שהוא חזה בעיני רוחו ושרטט את עקרונותיה וערכיה. אותה מדינה חדשה שקמה, היא מדינתנו, מעלה על נס את דמותו של הרצל כאחד ממחולליה החשובים.

טקס העלאת עצמותיו של הרצל, כיכר הכנסת לחוף ימה של תל אביב, 1949



- מהם הערכים העולים מהנצחת דמותו של בנימין זאב הרצל? (היעזרו בקטע המצוטט מספרו "מדינת היהודים").



טקס העלאת ארונו של חוזה המדינה בשדה התעופה לוד טרם קבורתו בהר הרצל בירושלים

משימה זיכרון

כאמור, הצורך ואף המחויבות לזכור הם ערך מרכזי בחברה הישראלית ובמדינה החדשה. ואולם, ערך זה עתיק יומין וימיו כימיה של התרבות היהודית. התבוננו בתמונות ובאיורים שלפניכם.



זָכְרוֹן [מן א, זכר] 1, ° הכֶּשֶׁר לזֶכֶר דְּבָרִים וּלְשִׁמְרָם בְּמַח: הַתְּלִמִּיד הַצֵּיִן בְּזָכְרוֹן טוֹב. זְכוּנוֹ שֶׁל הַזָּקֵן נֶחְלָשׁ. 2. זָכַר, מְזַכֵּר: "וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזָכְרוֹן וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַה' " (שמות יב, יד). "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזָכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ" (שמות יג, ט).

- א. הסבירו באיזה אופן כל אחד מהאיורים והתמונות קשורים למושג 'זיכרון'?
- ב. קראו את הערך 'זָכְרוֹן' מתוך מילון אבן שושן:

אילו מהאיורים והתמונות מתאימים להגדרה 1 של המילה זיכרון ואילו מהאיורים מתאימים להגדרה 2. הסבירו.

ג. אילו איורים או תמונות מבטאים זיכרון אישי ואילו מבטאים זיכרון לאומי או קולקטיבי? נמקו תשובתכם.

ד. מהי חשיבותו ומהו תפקידו של הזיכרון המשותף (הקולקטיבי)?



הציווי המקראי - "זְכוּר"

בספר שמות שבתורה, אנו קוראים כי כבר לאחר יציאת מצרים, פונה משה ומדגיש בפני העם את החובה לזכור:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם: זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצִאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים, כִּי בַחֹק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם.

שמות יג, ג

הציווי לזכור לא נולד בתרבות היהודית רק עם ייסודה של מדינת ישראל. כבר בתורה מופיע הציווי לזכור את יציאת מצרים פעמים רבות. ציווי זה מדגיש את חיי העבדות והגירות של עם ישראל במצרים ואת גאולתם בידי האל לחיים של חירות. מצוות זיכרון יציאת מצרים משמשת נימוק לנאמנות של ישראל לתורת ה' בכללה, אך במיוחד היא מוזכרת בזיקה למצוות השבת, אהבת הגר ושחרור העבד. ואולם, המחויבות החדשה לזכור ולא לשכוח קשורה לערכיה ולכאביה המוחשיים ביותר של החברה בישראל.

1. מצאו נקודות דמיון ונקודות שוני בין הציווי היהודי העתיק לזכור את יציאת מצרים לבין מחויבותה של מדינת ישראל לזיכרון הלאומי כפי שמבטאים האתרים השונים בהר הרצל?
2. איזה סוג זיכרון בין השניים חזק יותר או חשוב יותר לדעתכם? נמקו.



בתמונות: אנדרטה לזכר השואה, סנדרטה להנצחת מרד גטו וורשה, דגל ביום הזכרון, נר תמיד



זיכרון ושכחה

עקב ריבוי הזיכרונות הכאובים המשותפים ודרכי ההנצחה שלהם, יכולה להיווצר בקרב אדם מישראל תחושה של עומס זיכרונות, ולעורר רצון דווקא לשכוח ולהשתחרר מעומס זה. נקרא בשירו של יהודה עמיחי:

1. עמיחי מזכיר בשיר מוסדות לאומיים ודתיים שתפקידם לזכור ולהזכיר. מהם?
2. "שכולם יזכרו. כדי שאוכל לנוח" - ממה לדעתכם מעוניין הדובר בשיר לנוח? האם בכך הוא יוצא נגד החובה לזכור?



שלט רחוב המנציח מנהיג ציוני

**שְׁהַר הַזְכֵּרוֹן יִזְכֹּר בְּמִקְוֵי,
זֶה תִּפְקִידוֹ. שְׁהֵן לְזִכֵּר יִזְכֹּר,
שְׁהָרְחוֹב עַל שֵׁם יִזְכֹּר,
שְׁהַבְנֵן הַיְדוּעַ יִזְכֹּר,
שְׁבֵית הַתְּפִלָּה עַל שֵׁם אֱלֹהִים יִזְכֹּר,
שְׁסִפֵּר הַתּוֹרָה הַמֵּתְגַלְּגֵל יִזְכֹּר,
שְׁהַיִּזְכֵּר יִזְכֹּר. שְׁהַדְּגָלִים יִזְכְּרוּ,
הַתְּכָרִיכִים הַצְּבָעוֹנִיִּים שֶׁל הַהִיסְטוֹרִיָּה, אֲשֶׁר
הַגּוֹפִים שֶׁעָטְפוּ הִפְכוּ אֶבֶן. שְׁהָאֶבֶן יִזְכֹּר.
שְׁהַאֲשֵׁפָה תִזְכֹּר בְּשַׁעַר. שְׁהַשְּׁלִיָּה תִזְכֹּר.
שְׁחִית הַשָּׂדֶה וְעוֹף הַשָּׁמַיִם יֹאכְלוּ וַיִּזְכְּרוּ,
שְׁכֻלָם יִזְכְּרוּ. כִּדֵּי שְׁאוּכַל לְנוּחַ.**

יהודה עמיחי, מאחורי כל זה מסתתר אושר גדול", הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב 1985, עמ' 26

ג. בית המשפט העליון - "היכל הצדק"

מהי חשיבותו של משפט צדק במדינה דמוקרטית? מהו משפט צדק? ומהו למעשה תפקידו של השופט? על נושאים אלה כתב אחד מנשיאי בית המשפט העליון, השופט אהרן ברק:

הנני רואה זאת כחלק מתפקידו של כל שופט ושופט להגן על החוקה ועל הדמוקרטיה. כמובן, אני סבור כי כל רשות שלטונית - הכנסת, הממשלה, השלטון המקומי - וכל פרט חייב להגן על החוקה והדמוקרטיה. במסגרת זו גם השופט צריך לתרום את חלקו שלו.

הניטרליות השיפוטית והאובייקטיביות השיפוטית אינן מחסום כנגד תפיסה זו. ניטרליות משמעותה התייחסות שווה לצדדים ומתן הודמנות שווה לטיעונים. ניטרליות אין משמעותה מתן משקל שווה לערכים הדמוקרטיים ולערכים האנטי-דמוקרטיים. האובייקטיביות השיפוטית משמעותה הכרעה בסכסוך על בסיס ערכי השיטה, ולא על בסיס הערכים האישיים של השופט. [אך אובייקטיביות אין משמעותה מתן חשיבות זהה לדמוקרטיה ולקמים עליה] [למבקשים להרוס אותה].



השופט אהרן ברק, "על תפקידי כשופט", משפט וממשל ז (תשס"ד), עמ' 36



1. מהי חשיבותו של בית המשפט העליון לחיים במדינת ישראל?

2. מהי חשיבותו של ערך הצדק בקיומה של מדינה? תנו דוגמה שבה חוסר צדק פוגע בחיי האזרח במדינה.

3. א. כיצד אהרון ברק רואה את תפקידו כשופט? מדוע לדעתכם הוא מדגיש בדבריו את ערך ה"ניטרליות" וה"אובייקטיביות"?

ב. למה מתכוון השופט ברק באומרו כי: "ניטרליות אין משמעותה מתן משקל שווה לערכים הדמוקרטיים ולערכים האנטי-דמוקרטיים"? מהם ערכים אנטי-דמוקרטיים? ומהם ערכים דמוקרטיים? תנו דוגמה אחת לכל סוג. מדוע אל לשופט להעניק לאלה ולאלה משקל שווה?



בית המשפט העליון

בית המשפט העליון, הממוקם בקרבת משכן הכנסת, בהגעת רם שביירושלים, הוא הוהף העומד בראש מערכת המשפט במדינת ישראל. בית המשפט העליון מהווה את המוסד השיפוטי הגבוה ביותר, ומתפקידו לדון (בהרכב של לפחות חמישה שופטים בכירים) בערעורים על פסיקות שניתנו בבית המשפט המחוזי. כמו כן, בבית המשפט העליון מצוי בית המשפט הגבוה לצדק (בג"צ), אשר בו נידונות עתירות נגד רשויות המדינה והופים ציבוריים. בית המשפט העליון הוקם ב-22 ביולי 1948 בהצבעה חשאית של מועצת המדינה הזמנית. מועצה זו אישרה את חמשת השופטים שהציע שר המשפטים והממשלה הזמנית דאז. הוא נחנך בטקס שהיה ב-14 בספטמבר 1948 בירושלים.

בית המשפט העליון, הממוקם בבירה, מייצג את אחד מערכיה החשובים של ישראל כמדינה דמוקרטית - **משפט צדק**. שופט שמתמנה לתפקידו השיפוטי בישראל מחויב להצהיר הצהרת אמונים לפני נשיא המדינה. אלה דברי ההצהרה: "אני מתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל ולחוקיה, לשפוט משפט צדק, לא להטות משפט ולא להכיר פנים".

מתוך: אתר הרשות השופטת



1. א. תנו דוגמה שתמחיש את אחת ההתחייבויות המצוטטות בקטע מתוך מגילת העצמאות.

ב. תנו דוגמה המבטאת אי-עמידה באחת ההתחייבויות המצוטטות בקטע זה.

ג. כיצד קשורות התחייבויות האלה לתפקידם של השופטים במדינת ישראל?

משפט צדק

אופן התנהלותה של המדינה תלוי רבות בשאלה: האם מתנהל בה משפט צדק? האתגרים העומדים בפני השופטים הם רבים, לכן לערך הצדק משמעות מכרעת במדינת ישראל.

כבר במגילת העצמאות, המסמך המכונן המבטא את רוחה של מדינת ישראל נכתב:

מדינת ישראל [...] תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונה של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.





שופטים ושוטרים



ערך משפט הצדק שאליו התחייבה מדינת ישראל החדשה בעת הקמתה, הוא ערך עתיק יומין בתרבות היהודית. בתורה, בספר דברים, משה מדגיש את אחריותם הרבה של שופטי ישראל על משפט הצדק:

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ, וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק. לֹא תִטֶּה מִשְׁפַּט לֹא תִכְרֶה פָנִים, וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלַף דְבַר צְדִיקָם. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשַׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ.

דברים טז, יח-כ

כמו כן, מצווה משה את בני ישראל, בנוגע לסוגיות שההכרעה בהם קשה ומסובכת, לסמוך על הכרעותיהם של השופטים אשר יושבים בירושלים:

כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דְבַר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דְבַר רִיבַת בְּשַׁעְרֶיךָ וְקָמַת וְעִלִּית אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וּבָאתְ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהָם וְדַרְשֻׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִצְוֶיךָ. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִצְוֶיךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יִאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל.

דברים יז, ח-יא

נהה כי כן, אחריותם וסמכותם של השופטים בכל הנוגע למשפט צדק הוא ערך עתיק יומין בתרבות יהודית. במדינת ישראל החדשה, ערך זה מקבל משנה תוקף, בהיותה מדינה יהודית ודמוקרטית, המחויבת לערכי הצדק. בית המשפט העליון אשר בירושלים הוא אחד המקומות המרכזיים שבו צריכה להתגשם המחויבות והאמונה בחשיבותו של ערך הצדק במדינת ישראל.

1. א. הסבירו את דבריו של משה לעם בקטע האחרון המצוטט מספר דברים.
- ב. האם ניתן למצוא דמיון בין קטע זה לבין הצהרת האמונים שהשופטים בישראל מצהירים בימינו?
2. א. הסבירו את דברי משה בקטע השני המצוטט מספר דברים (מפרק יז).
- ב. כיצד יכולים הדברים הללו להוות מענה כלשהו לאדם מישראל, הטוען שהוא אינו סומך על בית המשפט העליון כיוון שהשופטים חילוניים ואינם רבנים.
3. האם ערך הצדק חשוב עבורך בחייך האישיים? כיצד הוא בא לידי ביטוי?

משימת סיכום: ירושלים כבירת ישראל



ציור על נייר A3 (או גיליון גדול יותר) מעין מפה של ירושלים כבירת ישראל הכוללת את שלושת המוסדות המדיניים שלמדנו עליהם: הכנסת, הר הצל ובית המשפט העליון. לצורך המשימה, היעזרו במפת העיר ירושלים. תוכלו לצרף ולמקם במפה שלכם גם מוסדות מדיניים חשובים שלא למדנו עליהם בדף זה, כגון: בית הנשיא, קריית הממשלה, האוניברסיטה העברית, מוזיאון ישראל, אולם בנייני האומה ועוד. לשלושת המוסדות שלמדנו עליהם צרפו משפטי מפתח מצוטטים או תמונות הממחישות את הערכים שכל אחד מן המקומות הללו מייצג.